

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2025-3-4>

УДК 628.4:330.15

JEL Q53, Q56, O13, I38

І. М. Куліш

кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього

НАН України», м. Львів

e-mail: inna.m.kulish@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8059-6291>

УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Запропонована класифікація впливу перероблення твердих відходів на різні сфери життя людей. Обґрунтовано потребу в переході від традиційної моделі поводження з відходами до ресурсоефективного та екологічно відповідального підходу. Підкреслено значення впровадження в практику положень концепції екологічної справедливості. Розкрито залежність повторного використання окремих матеріалів від рівня життя в країні. Досліджено основні вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти у сфері управління відходами. Показано розподіл компетенцій у реалізації державної політики управління відходами між органами публічної влади в Україні. На прикладі міжнародних організацій показана потреба в громадській ініціативності та активності у формуванні порядку денного у сфері довкілля. Розкрито потенціал соціальних мереж щодо повторного використання матеріалів. Доведено, що перероблення відходів перетворилось на чинник формування культури співвідповідальності та соціальної інтеграції. Запропоновано розробити комплексний підхід, що передбачав би посилення інституційної спроможності державних і місцевих органів, запровадження прозорих механізмів контролю та підзвітності у сфері управління відходами. Такий підхід одночасно уможливить зменшення екологічних ризиків, підвищення соціальної активності громад і створення умов для економічного ефективного використання ресурсів.

Ключові слова: потрібний результат, екологічна справедливість, циркулярна економіка, екоактивність, сталий розвиток, євроінтеграція.

Kulish I. M. WASTE MANAGEMENT IN A SOCIALLY ORIENTED ECONOMY

The article proposes a thorough classification of the impact of solid waste processing on various spheres of human life, including environmental, economic, and social dimensions. It emphasizes that the traditional waste management model, which focuses primarily on disposal, is no longer sustainable in the face of growing volumes of waste and limited natural resources. Instead, the paper advocates for a transition to a resource-efficient and environmentally responsible approach based on the principles of circular economy and sustainable development. Such a shift requires not only technological modernization but also institutional, legal, and cultural transformations. Particular attention is given to the practical implementation of the concept of environmental justice, which demands that the benefits and burdens of environmental policies are distributed fairly among all population groups. The study highlights how the reuse and recycling of materials are closely linked to the country's level of economic development and public awareness. In high-income societies, reusing materials and minimizing waste are increasingly perceived as social norms, whereas in less developed economies, these practices often depend on the availability of infrastructure and financial incentives. The article provides an overview of the key national and international legal frameworks governing waste management. It examines the distribution of competences among different levels of government in Ukraine, identifying both achievements and systemic challenges in the implementation of state policy in this field. The analysis demonstrates that effective waste management requires coordination between public authorities, private enterprises, and civil society. Drawing on international experience, the study emphasizes the growing role of public participation and social initiatives in shaping the environmental agenda. Using examples of international organizations and grassroots movements, it reveals the potential of social networks as a tool for raising awareness and encouraging waste reduction through reuse. Initiatives such as Repair Cafés or online platforms like Give and Take illustrate how community engagement can complement governmental measures aimed at modernizing the waste management system. Finally, the article proposes the development of a comprehensive strategy focused on strengthening the institutional capacity of both state and local authorities. Introducing transparent mechanisms of control and accountability in waste management would reduce environmental risks, enhance civic participation, and promote a culture of responsible consumption. Such an integrated approach aligns with European standards of sustainable development and supports Ukraine's broader goal of integration into the European environmental policy space.

Keywords: triple bottom line, environmental justice, circular economy, eco-activity, sustainable development, European integration.

Формулювання проблеми. Управління відходами дедалі частіше розглядається не лише як екологічне завдання, а як чинник соціальної згуртованості. За

оцінками Європейської комісії, сектор циркулярної економіки у 2020 р. забезпечив понад 4 млн робочих місць у ЄС [1]. Це свідчить, що перероблення відходів

прямо впливає на зайнятість та інклюзивний розвиток. В Україні затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року передбачає створення великої кількості нових робочих місць у сфері збирання, сортування та перероблення відходів [2]. Отже, управління відходами стає механізмом інтеграції соціальної політики та економічного розвитку. Як підкреслюють дослідники, циркулярна економіка дає змогу поєднувати екологічні цілі з економічною вигодою та соціальним добробутом. Екоінновації, екоефективність і практики корпоративної соціальної відповідальності визначають значну частину поточної програми сталого розвитку. Хоча вони є важливими, але самі по собі вони недостатні для здійснення комплексних змін, необхідних для досягнення довгострокової соціальної та екологічної стійкості. Заохочувати корпоративні інновації, які суттєво змінюють спосіб функціонування компаній, можна шляхом упровадження сталих бізнес-моделей (SBM), що передбачають підхід «потрійного результату» і враховують широкий спектр інтересів зацікавлених сторін, включно з навколишнім середовищем і суспільством [3]. Це підтверджує думку, що політика у сфері управління відходами вже вийшла за межі екології і стала інструментом формування соціально орієнтованої економіки.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на те, що проблема побудови соціально орієнтованої економіки порівняно молода, їй присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, Н. Бразілій та Ю. Крот, Я. Пастернак дослідили питання забезпечення соціального обліку як інструменту безпосереднього підвищення рівня соціально відповідальної діяльності підприємств і розкрили необхідність створення функціональної системи забезпечення соціального обліку [4]. Парадигма сучасного глобального соціально-економічного розвитку вибудовується з огляду на економічний, соціальний та екологічний напрями, тому важливим є порівняння методів поводження з відходами в Україні та країнах-членах ЄС, особливо з огляду на статус нашої держави як країни-кандидата

на вступ, зазначають М. Савченко та А. Лозинський [5]. К. Войніцька, Н. Кусик та А. Ревенко розглянули особливості впровадження циркулярної та шерингової економік в Україні в умовах російсько-української війни [6]. Теоретико-методичні основи та науково-практичні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку зеленої економіки на засадах соціальної відповідальності досліджено в працях В. Пшибельського [7-9]. Е. Чіоатто та П. Соспіро детально розглянули процес переходу Європейського Союзу від управління відходами до циркулярної економіки [10].

Метою статті є з'ясування ролі систем управління відходами у формуванні соціально орієнтованої економіки, урахування їхній вплив на соціальні процеси, економічні вигоди та політико-інституційні передумови розвитку.

Основні результати дослідження. Система управління відходами визначається як сукупність організаційних, правових, економічних і технічних заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я людини [11]. Вона охоплює весь цикл – від запобігання утворенню відходів до їхнього збирання, транспортування, перероблення, утилізації та захоронення і є багаторівневою структурою, в якій поєднуються економічні, правові та організаційно-інфраструктурні елементи. Її успішність обумовлюється взаємодією між державними інституціями, підприємницьким сектором і суспільством. Тому в сучасних концепціях наголос робиться на пріоритетності запобігання накопиченню та повторному використанню матеріалів. Створення ефективного механізму цього перманентного процесу вимагає політичної волі та надійної інституційної бази.

Концепція циркулярної економіки акцентує на максимальному збереженні ресурсів у виробничих і споживчих циклах з мінімізацією втрат. Зауважимо, ієрархія поводження з відходами передбачає п'ять основних рівнів: запобігання, повторне використання, перероблення, утилізація з отриманням енергії та остаточне захоронення.

Таблиця 1

Вплив перероблення твердих відходів на різні сфери життя людей	
Сфера впливу	Основні результати перероблення відходів
Екологічна	Зменшення забруднення ґрунтів, води та повітря; скорочення полігонів; збереження природних ресурсів
Економічна	Створення нових робочих місць; розвиток зеленої економіки; економія на видобутку первинних ресурсів
Соціальна	Підвищення якості життя; формування культури відповідального споживання; залучення громад; інтеграція вразливих груп
Політична та інституційна	Адаптація до директив ЄС; удосконалення політики; підвищення довіри до державних інституцій

Джерело: складено автором за [1; 3; 15-17].

Ще з кінця минулого століття ключовим підходом до оцінювання стійкості бізнесу та суспільного розвитку стала концепція потрійного результату (Triple Bottom Line, TBL). Вона передбачає, що ефективність діяльності повинна вимірюватися не лише економічними показниками, але й соціальними та екологічними результатами [12]. Слід зауважити,

жодну зі складових TBL не можна вважати головною, вони всі є однаково важливими. Спочатку такий підхід застосовувався виключно до соціальних підприємств, однак сьогодні це стабільно увійшло в практику і є актуальним для всіх видів бізнесу [13]. Отже, бізнеси та організації беруть на себе відповідальність за вплив на громади, охорону

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

довкілля та забезпечення фінансової стабільності. Цей підхід отримав широке застосування як основа для розроблення стійких бізнес-моделей [3]. Дослідження показують, що інтеграція TBL у практику сприяє підвищенню довіри споживачів і конкурентоспроможності підприємств. Водночас концепція критикується за складність вимірювання та можливу декларативність у застосуванні [14]. Більшість науковців погоджуються, що саме потрібний результат є базовим орієнтиром для переходу до інклюзивного та стійкого розвитку, і

сьогодні важливість TBL для сталих бізнес-моделей вже не викликає сумнівів, оскільки впливає на всі сфери життя (табл. 1).

У поєднанні три підходи TBL формують комплексну основу сталого управління відходами. Вони дають змогу перейти від традиційної моделі «взяти – використати – викинути» до ресурсоефективного та екологічно відповідального підходу. Зміна стратегій переходу від лінійної економіки до циркулярної наведена на рис. 1.

<i>Циркулярна економіка</i>	<i>Стратегія</i>	<i>Мета</i>
Розумніше використання та виробництво	C0. Відмова	Зробити продукт зайвим, відмовившись від його функції або використовуючи ту саму функцію в радикально іншому продукті
	C1. Переосмислення	Використання продукту інтенсивніше (наприклад шляхом його спільного використання)
	C2. Зменшення	Підвищення ефективності виробництва або використання продукції завдяки зменшенню споживання природних ресурсів і матеріалів
Продовження терміну служби продукту та його деталей	C3. Повторне використання	Повторне використання іншим споживачем викинутого продукту, який все ще перебуває в хорошому стані та виконує свою початкову функцію
	C4. Ремонт	Ремонт та обслуговування несправного виробу, щоб він міг використовуватися за своїм первісним призначенням
	C5. Відновлення	Відновлення старого продукту та приведення його у відповідність до сучасних вимог
	C6. Переробка	Використання частин відпрацьованого продукту в новому продукті з тією ж функцією
	C7. Перепрофілювання	Використання відпрацьованого продукту або його частин у новому продукті з іншою функцією
Повторне використання матеріалів	C8. Рециклінг	Перетворення відходів на нові матеріали або продукцію, які можна знову використати у виробничому циклі або за прямим призначенням
	C9. Утилізація	Спалювання відходів для отримання енергії
<i>Лінійна економіка</i>		

Рис. 1. Перехід від лінійної економіки до циркулярної

Джерело: [18].

Сучасним інноваційним підходом у сфері соціально-екологічних досліджень є концепція екологічної справедливості. Вона розширює зміст соціальної справедливості, поширюючи його на нову площину нерівності, невизнання та виключення. Екологічна справедливість виходить за межі простого відображення соціальної несправедливості та підкреслює вирішальне значення взаємозв'язку між станом довкілля і забезпеченням справедливості в суспільстві. Від часу свого виникнення ця концепція зазнала суттєвої еволюції як у просторовому, так і в концептуальному вимірі. У сучасному трактуванні екологічна справедливість охоплює також матеріальні взаємозалежності між соціальною нерівністю, уразливістю населення та станом природного середовища, в якому ці процеси відбуваються [19, с. 51].

З огляду на важливість проблеми приділяють пильну увагу провідні міжнародні інституції. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй просуває концепції сталого розвитку, інтегруючи питання управління відходами в Цілі сталого розвитку (SDGs). OECD (Організація економічного співробітництва та розвитку) розробляє рекомендації для країн-членів щодо економічних інструментів, таких як податки на захоронення або система розширеної відповідальності виробника. В Європейському Союзі система управління відходами базується на директивах. Наприклад, у Директиві 2008/98/ЄС [20] визначено підходи до захисту довкілля та здоров'я людини через зменшення утворення відходів і їхнього негативного впливу. Особливу увагу приділено обмеженню негативних екологічних наслідків, спричинених утворенням та обробленням відходів, а також скороченню витрат / втрат ресурсів. У документі

наголошується, що ефективне використання ресурсів є передумовою розвитку циркулярної економіки та гарантією стійкої конкурентоздатності Європейського Союзу. Крім того, діють директиви щодо захоронення відходів та управління процесом упакування. Міжнародні документи, такі як Базельська конвенція, регулюють транскордонне перевезення небезпечних відходів. Їхня імплементація є умовою інтеграції України до європейського правового простору. Ці та інші міжнародні документи сприяють уніфікації політики та встановлюють орієнтири для країн, що розвивають власні системи. Для України імплементація цих підходів є важливим етапом євроінтеграції та адаптації до глобальних стандартів.

Водночас не можна не враховувати того, що вирішальну роль для налагодження адекватних систем безпечної утилізації відходів відіграє загальний рівень життя в кожній окремій країні. Адже за нестачі основних ресурсів повне дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил неможливе. Яскравим прикладом слугує підхід до використання окремих виробів медичного призначення: у країнах з низьким рівнем життя їх використовують багаторазово, а в країнах-членах ЄС деякі такі вироби є одноразовими [21, с. 26-27].

Стратегічні напрями розвитку системи управління відходами визначаються державною політикою. Вона формує законодавчу базу, установлює пріоритети та розподіляє ресурси. Ефективна політика враховує баланс між екологічними потребами, економічними можливостями та соціальними очікуваннями. Без узгодженої державної політики неможливо забезпечити комплексне вирішення проблеми відходів. В Україні основним актом є Закон України «Про відходи», який визначає принципи та засади управління [11]. Він доповнюється підзаконними актами та регіональними програмами. У 2017 р. була ухвалена згадана вище Національна стратегія управління відходами до 2030 року [17], що стало важливим кроком у напрямі вирішення проблеми. Утім, українське законодавство досі потребує оновлення для вирішення системних проблем. Однією з них є слабкий контроль за дотриманням екологічного законодавства. Недостатнє фінансування екологічних інспекцій обмежує їхні можливості. Часто штрафи є занадто низькими, щоб стримувати порушників. Також є проблема корупції, яка ускладнює прозоре застосування норм. У результаті навіть наявні закони не забезпечують належного рівня охорони довкілля.

Процес євроінтеграції стимулює Україну до гармонізації свого законодавства з екологічними стандартами ЄС. Зокрема, Угода про асоціацію передбачає імплементацію директив ЄС у сфері відходів. Це створює потребу в модернізації інфраструктури, посиленні контролю та впровадженні циркулярної економіки. Виконання міжнародних угод, зокрема Паризької кліматичної угоди [22], також вимагає зменшення обсягів відходів і скорочення забруднень. Отже, європейський вектор задає напрям розвитку національної політики управління відходами.

До системи управління відходами в Україні належать кілька ключових органів влади. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів відповідає за розроблення стратегій і нормативних документів. Місцеві органи влади несуть відповідальність за організацію збирання та вивезення відходів. Державна екологічна інспекція здійснює контроль за дотриманням законодавства. Такий розподіл компетенцій вимагає чіткої координації для уникнення дублювання функцій та конфліктів.

Органи місцевого самоврядування визначають практичні механізми реалізації політики у сфері відходів. Вони укладають договори з компаніями, організовують роздільне збирання і забезпечують роботу полігонів. Від ефективності їхньої роботи залежить якість послуг, що отримують мешканці території, на яку поширюються повноваження владних інституцій. Місцеві ради також можуть підтримувати освітні та просвітницькі проєкти, спрямовані на підвищення екологічної свідомості. Отже, саме на місцевому рівні відбувається реальна імплементація державної політики.

У співпраці з державою та громадами приватний сектор може стати рушієм циркулярної економіки. Його активна участь забезпечує конкурентоспроможність і підвищує ефективність системи. Приватні компанії здебільшого є основними операторами у сфері збирання, транспортування та перероблення відходів. Вони інвестують у технології, що дають змогу зменшити навантаження на полігони.

Кількість твердих відходів зростає щороку, так само щороку зростають обсяги вуглекислого газу, що утворюється внаслідок розпаду цих відходів. За різними оцінками, щорічно це становить приблизно 1,6 млрд т парникових газів у перерахунку на CO₂, тобто понад 5% таких викидів в усьому світі. Без поліпшення ситуації в цьому секторі очікується, що до 2050 р. викиди парникових газів, пов'язані з твердими відходами, збільшаться до 2,6 млрд т CO₂ на рік [23]. Розуміючи глибину проблеми, 196 країн зобов'язалися скоротити викиди й уклали у 2015 р. історичну Паризьку кліматичну угоду [22].

Найбільшу стурбованість світової екоспільноти викликають пластикові відходи. Протягом останніх двадцяти п'яти років обсяги споживання пластику, зумовлені динамічним розвитком ринків, що формуються, зросли в чотири рази. За цей самий період світове виробництво пластмас подвоїлося та досягло 460 млн т. На частку пластикових відходів нині припадає приблизно 3,4% глобальних викидів парникових газів. Паралельно утворення пластикових відходів у світі збільшилося більш ніж удвічі та сягнуло 353 млн т. Приблизно дві третини цього обсягу становлять матеріали з терміном служби менше ніж п'ять років: 40% припадає на пакувальні вироби, 12% – на товари широкого вжитку, ще 11% – на одяг і текстиль. Лише 9% пластикових відходів фактично піддаються переробленню (хоча 15% збираються саме для цього, майже 40% з них зрештою ліквідовуються як залишки). Приблизно 19% таких відходів спалюється, 50% захоронюється на полігонах, а 22% уникають формальних систем управління, що призводить до накопичення їх на

неконтрольованих звалищах, відкритого спалювання або потрапляння в ґрунт і водні екосистеми, особливо в країнах із низьким рівнем доходу. Щороку понад 6,1 млн т пластикових відходів потрапляють у водойми, з яких 1,7 млн т – безпосередньо в океани. Сьогодні у Світовому океані накопичилося приблизно 30 млн т пластику, тоді як у річках – приблизно 109 млн т. Концентрація відходів у річкових басейнах означає, що витік пластику до океанів триватиме ще багато десятиліть, навіть за умови суттєвого зменшення обсягів неналежного поводження з відходами [24].

За даними OECD, країни Європи виробляють критично великі обсяги пластикових відходів. Зокрема, у країнах-членах ЄС щороку утворюється 0,551 млн т макропластику та 0,281 млн т мікропластику, в інших країнах Європи загальний обсяг цих відходів становить 0,323 та 0,075 млн т відповідно [25]. У сумі це дає 1,23 млн т пластику (спостерігається тенденція до зростання), з них утилізується або переробляється тільки 0,11 млн т.

Бізнес безпосередньо зацікавлений у розвитку моделей розширеної відповідальності виробника, що, зокрема, сприяє створенню спеціальної системи поводження з відходами пакування. Європарламент і Рада ще в 1994 р. прийняли профільну директиву щодо процесу упакування та його відходів. Потреба в розробленні цього документа була зумовлена відмінностями в підходах до поводження з пакуванням та його відходами у різних країнах-членах ЄС, але загалом на одного жителя Спільноти на рік припадає понад 180 кг відходів саме пакування, з відчутною перевагою пластикових матеріалів [26, с. 41].

Запровадження сучасних систем управління відходами має очевидні економічні переваги. За даними Світового банку, щорічні глобальні витрати на управління відходами перевищують 200 млрд дол. США, і ця сума зростає [23]. Водночас правильна організація системи дає змогу скоротити витрати на захоронення та отримувати дохід від вторсировини. У країнах-членах ЄС рівень перероблення відходів сягає 48%, що забезпечує не лише економію ресурсів, а й стимулює розвиток «зелених» ринків. В Україні цей показник поки не перевищує 6%, що вказує на значний потенціал зростання. Дослідники вважають, що економічні вигоди від циркулярної економіки проявляються в зниженні витрат, інноваційності та підвищенні конкурентоспроможності. Отже, управління відходами є потужним фактором економічної модернізації.

Громадські організації та активісти відіграють значну роль у формуванні порядку денного у сфері довкілля. Вони здійснюють інформаційні кампанії, організовують акції та підвищують рівень екологічної культури населення. Політика у сфері управління відходами стає ефективнішою, коли враховує інтереси громадянського суспільства. Приклади партнерства влади та громадських організацій можна знайти у сфері сортування та перероблення. Це дає змогу підвищити прозорість рішень і зміцнити довіру суспільства до державної політики.

На особливу увагу у справі боротьби за зменшення твердих відходів заслуговує діяльність Міжнародного альянсу «Нуль відходів» (Zero Waste International Alliance, ZWIA). Нульові відходи, або мінімізація відходів, – це набір принципів, спрямованих на запобігання утворенню відходів, що заохочує переосмислення життєвих циклів ресурсів так, щоб усі продукти були перепрофільовані (тобто «перероблені») та / або використані повторно. Мета руху – уникнути потрапляння сміття на звалища, сміттєспалювальні заводи, у водні об'єкти чи будь-яку іншу частину навколишнього середовища.

ZWIA [27] був створений у 2003 р. для просування позитивних альтернатив захороненню та спалюванню відходів, а також для підвищення обізнаності громадськості про соціальні та економічні вигоди, які можна отримати, розглядаючи відходи як ресурси, що можуть створювати як робочі місця, так і бізнес-можливості. Філії ZWIA функціонують і в Україні.

Британська Рада після тривалих досліджень у 2022 р. оприлюднила висновки, що соціальними можна визнати приблизно 11 млн підприємств на п'яти континентах, і серед них є такі, що орієнтовані на утилізацію та перероблення відходів [28].

У країнах-членах ЄС проблема великою мірою залежить від участі громад у проєктах з повторного використання (прикладом може бути «Ремонтне кафе» («Repair Café»)). Ідея належить нідерландській екоактивістці М. Постма, саме вона організувала перше «Ремонтне кафе» у 2009 р. в Амстердамі в приміщенні театру. Мета заходів, які в ньому проводяться, полягає в тому, що люди спільними зусиллями відновлюють побутові речі – від складної електроніки до одягу. Сьогодні функціонує вебсайт «Repair Café», а загальна кількість кафе в країнах світу вже перевищила 2000 одиниць.

Причинами накопичення великої кількості речей, що мають практично однакове функціональне призначення, є не природні потреби (обумовлені життєвою необхідністю), а нав'язані (сформовані в процесі розвитку людського суспільства). Такі нав'язані потреби здебільшого виникають унаслідок маніпулятивного впливу моди або реклами. Дуже часто людина сприймає нав'язані потреби як свої власні; означена проблема детально розкрита Т. Вебленом у теорії класу нероб [29]. Такі нав'язані потреби отримали назву «демонстративне споживання», ним підміняється раціональне споживання. Потреби з категорії демонстративного споживання, якщо вони глибоко вкорінюються у свідомість індивідуумів, впливають на формування кола життєвих потреб людини.

Апологети «Ремонтного кафе» виходять з міркувань, що кожного дня люди викидають величезну кількість речей, навіть таких, що майже бездоганні або могли б отримати нове життя після незначного ремонту. Це пов'язано з тим, що багато людей забули, що можна ремонтувати речі самостійно, або ж вони просто не знають, як це зробити. Уміння ремонтувати – це навичка, яка швидко втрачається. Суспільство не завжди виявляє належну увагу до людей, які мають ці практичні знання, тому вони часто залишаються осторонь, а

їхній досвід ніколи або майже ніколи не використовується [30]. Слід зауважити, що більшість таких людей – це представники старшого покоління, які часто почувають себе непотрібними та вилученими із громадського життя, а «Ремонтні кафе» добре вирішують цю проблему. Тобто ця ініціатива не лише відчутно зменшує обсяг відходів, але й зміцнює соціальну згуртованість.

Крім згаданої ініціативи, є ще й інші, які відчутно сприяють зменшенню твердих відходів, уже

адаптовані або їх можна адаптувати для України. Серед них є такі, що спрямовані на повторне використання та обмін (різноманітні «барахолки», обмінні платформи, секонд-хенди для одягу, книг, меблів тощо), їх можна умовно назвати «віддай – візьми». Кілька прикладів успішного функціонування груп, що сприяють зменшенню відходів через обмін, повторне використання та впровадження принципів циркулярної економіки в Україні, наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Ініціативи повторного використання в Україні в соціальній мережі Facebook

Назва ініціативи	Локація	Основний механізм	Кількість учасників, тис. осіб	Інтернет-адреса
Віддам даром / подарую/ Безкоштовно. Україна	Україна	Обмін одягом, меблями, технікою	8,9	https://www.facebook.com/groups/696263478618208
Віддам даром	Одеса	Обмін одягом, засобами гігієни, книгами, рослинами, овочами, фруктами	275,8	https://www.facebook.com/groups/363047671466562
Книжкова барахолка	Україна	Обмін книгами	160,0	https://www.facebook.com/groups/502568983168314
Віддам задарма. Львів	Львів	Обмін одягом, взуттям, біжутерією, книгами, іграшками, предметами інтер'єру, меблями тощо	68,3	https://www.facebook.com/groups/1805344343109060
Віддам даром. Україна	Одеса	Обмін одягом, засобами гігієни, книгами, рослинами, овочами, фруктами	94,3	https://www.facebook.com/groups/viddamdarom
Bookstore (спільні книжкові покупки)	Київ	Обмін книгами	11,8	https://www.facebook.com/groups/1797761313789837
Віддам безкоштовно	Тернопіль	Обмін одягом, засобами гігієни, книгами, рослинами, овочами, фруктами	172,3	https://www.facebook.com/groups/126065014781050

Джерело: складено автором на основі даних соціальної мережі Facebook (на вересень 2025 р.).

Розвиток таких ініціатив, як «Ремонтне кафе» та «віддай – візьми», у поєднанні з державними заходами щодо модернізації системи управління відходами має всі шанси стати ефективним інструментом вирішення проблеми накопичення сміття. Це також відповідає європейським вимогам у сфері циркулярної економіки та сталого розвитку та є важливим фактором європейської інтеграції України. Подібні комплексні підходи дають змогу одночасно зменшити екологічні ризики, підвищити соціальну активність громад і створити умови для економічно ефективного використання ресурсів. Крім того, подібні ініціативи сприяють формуванню культури відповідального споживання, що корелює з європейськими стандартами сталого розвитку та інтеграції України в єдиний європейський простір.

Майбутнє для людства вимагатиме системного мислення, яке рівною мірою охоплює суспільство, навколишнє середовище та економіку. Саме поєднання цих стовпів сталого розвитку має відбутися, щоб віднайти збалансоване існування з рештою біосфери. З трьох стовпів сталого розвитку (соціального, економічного та екологічного) саме перший найменше розвинений. Циркулярна економіка є важливою і значущою новою школою думки в галузі сталого розвитку, яку країнам світу необхідно прийняти як основу для екологічних змін та

економічного розвитку на наступні десять років. Надто спрощені цілі, засновані на слабких основах, можуть становити значну загрозу для корисності циркулярної економіки, тоді як вона охоплює цілі мережі виробництва, відповідальність поширюється на ці мережі, водночас ні виробник, ані споживач не можуть залишитись етично нейтральними [31, с. 26]. Отже, перероблення відходів перетворюється на чинник формування культури співвідповідальності та соціальної інтеграції.

Інклюзивні моделі управління відходами, засновані на залученні громадян і розвитку локальних ініціатив, втілюються на базі соціальних підприємств, що діють у багатьох країнах світу й забезпечують роботою людей з особливими потребами та малозабезпечених, залучаючи їх до процесів збирання і сортування відходів [32].

Ступінь підтримки таких підприємств з боку держави в різних країнах не є однаковим. Наприклад, у Бразилії кооперативи збирачів вторсировини (catadores) мають велику підтримку на національному рівні, це надало десяткам тисяч людей можливість інтегруватися в економіку. Партисипативний підхід акцентує на соціальних чинниках, які враховуються під час планування та формування політики інклюзивного управління відходами країни [33, с. 233].

У нашій країні сформувалася система накопичення твердих відходів без попередньої обробки на полігонах. У результаті в Україні виникли антропогенно спустошені ландшафти, що створюють екологічну небезпеку. Це особливо помітно у Львові, де, як і в більшості міст України, немає жодного сміттєпереробного заводу. Неперероблені тверді відходи здебільшого вивозяться на полігони по всій області, оскільки Львівський комунальний полігон вичерпав свій ресурс і перебуває в незадовільному екологічному та санітарному стані [34, с. 13].

В Україні працюють пункти прийому вторинної сировини, але її вартість доволі низька. Наприклад, у м. Львові 1 кг використаної пакувальної плівки залежно від її стану приймають від 11 до 6 грн за 1 кг. Подібною є ситуація і з іншою вторсировиною. Це означає, що звичайним жителям міст сортувати та збирати відходи за видами не зовсім зручно й вигідно, оскільки цей процес потребує досить тривалого часу для накопичення вигідної для здавання кількості вторсировини, щоб окупити витрати на транспортування та втрачений час. Розрахунок на прикладі пакувальної плівки показує, що максимальна сума, яку можна отримати за зданих 10 кг становить 110 грн, що не покриває навіть витрат на перевезення. Крім того, людині необхідно буде подбати про приміщення, де таку підготовку сировини та складування можна здійснювати. Зважаючи на ці міркування, жителі міст віддають перевагу не здаванню вторинної сировини в пункти прийому, а виносу на смітники побутових відходів, більшість з яких обладнана баками для сортового сміття. Однак і тут ситуація не є однозначною, найчастіше ці місця мають контейнери для пластикових пляшок і змішаних відходів, є ще й такі, де вказано, що вони для паперу, текстилю та ін., але всі вони наповнюються змішаним сміттям.

Великі надії покладаються на екологічну свідомість українців: наприклад, за фінансової підтримки ЄС створена та працює громадська організація «Україна без сміття» («No Waste Ukraine»), що проводить тренінги та надає послуги із сортування сухих чистих відходів, але її діяльність локалізована у м. Києві та Київській області. Крім того, тренінги та навчання платне, що в економічних умовах, в яких перебуває населення України сьогодні, для багатьох є проблемою.

Висновки. Засади формування системи управління відходами в усьому світі змінюються, усе більше зміщуючи вектор прикладення зусиль у бік соціально орієнтованого підходу. Ситуація в Україні сьогодні складна, що спричинено внутрішніми та зовнішніми проблемами, однак уже здійснено низку кроків у напрямі модернізації цієї системи управління відходами, зокрема шляхом прийняття деяких нормативно-правових актів, що корелюються з міжнародними документами та принципами, якими послуговуються в ЄС. Водночас залишаються проблеми з ефективністю реалізації їх і координації між різними рівнями влади. Недосконале правозастосування, відсутність сучасної інфраструктури та знань у цій сфері істотно гальмують прогрес, що суперечить принципам

екологічної справедливості. Для вирішення цих проблем необхідний комплексний підхід, який передбачає посилення інституційної спроможності державних і місцевих органів, запровадження прозорих механізмів контролю та підзвітності у сфері управління відходами. Також необхідно створити умови для сприяння та підтримки громадських ініціатив, спрямованих на зменшення кількості відходів, посилення участі громадських організацій у процесі формування політики. Щоб зацікавити жителів країни в сортуванні відходів, потрібно переглянути наявні практики збирання, накопичення та перероблення твердих відходів. Не можна стверджувати, що просвітницька діяльність не дає результатів, але це відбувається досить повільними темпами.

Важливим інструментом має стати розширена відповідальність виробника, що сприятиме активнішому залученню бізнесу. Оскільки самих положень і директив недостатньо для вирішення проблем накопичення відходів, у більшості країн світу діє принцип «забруднювач платить». Він передбачає, що фінансову відповідальність за негативний екологічний вплив відходів несуть виробники та споживачі. Цей підхід ґрунтується на належному нормативно-правовому забезпеченні й функціонуванні ефективної системи контролю з боку держави та свідомої громадськості.

Європейська інтеграція відкриває для України нові можливості у сфері фінансування та впровадження передових технологій. Гармонізація з директивами ЄС стимулюватиме розвиток інфраструктури для перероблення відходів, що зменшить залежність від полігонів і покращить екологічну ситуацію. Використання європейського досвіду сприятиме формуванню циркулярної економіки. У довгостроковій перспективі це дасть змогу поєднати екологічні та економічні цілі сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. *Circular economy action plan*. Brussels, 2020. 24 p. URL: https://docs.wbcsd.org/2020/11/WBCSD_Circular_Economy_Action_Plan_2020%E2%80%93Summary_for_business.pdf
2. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. № 1353-р. *Урядовий портал*: сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-upravlinnia-vidkhodamy-do-2033-roku-ta-vyznannia-takomy-shcho-vtratyly-chynnist-deiakykh-aktiv-i271224-1353>
3. Bocken N. M. P., Short S. W., Rana P., Evans S. A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production*. 2014. Vol. 65. Pp. 42-56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.039>
4. Бразілій Н., Крот Ю., Пастернак Я. Система забезпечення соціального обліку підприємств. *Сталій розвиток економіки*. 2024. № 2(49). С. 123-128. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-19>
5. Савченко М. В., Лозінський А. В. Вплив глобальних економічних криз на стратегії розвитку

- циркулярно-орієнтованої економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 1(271). С. 33-43. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-271-33-43>
6. Войніцька К. М., Кусік Н. Б., Ревенко А. Є. Циркулярна та шерингова економіка: сутність та перспективи впровадження на територіях України в умовах російсько-української війни та в період післявоєнного відновлення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 4(110). С. 116-124. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-4\(110\)-116-124](https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-116-124)
7. Пшибельський В. В. *Розвиток зеленої економіки на засадах соціальної відповідальності*: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії за спеціальністю: 051 «Економіка». Луцьк, 2025. 276 с.
8. Пшибельський В. Формування зеленої економіки на засадах соціальної відповідальності в Україні: сучасний стан та детермінанти впливу. *Topical issues of economics, finance, accounting and law in modern conditions*: proceedings of conference. Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2025. Pp. 25-27. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/27352/1/65234.pdf>
9. Пшибельський В. В. Зелена економіка на засадах соціальної відповідальності: екстерналії та детермінанти розвитку. *Агросвіт*. 2025. № 4. С. 175-180. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.4.175>
10. Chioatto E., Sospiro P. Transition from waste management to circular economy: the European Union roadmap. *Environment, Development and Sustainability*. 2023. Vol. 25. Pp. 249-276. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-021-02050-3>
11. Про управління відходами: Закон України 20.06.2022 р. № 2320-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>
12. Elkington J. *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Oxford: Capstone Publishing, 1998. 407 p. DOI: <https://doi.org/10.1002/tqem.3310080106>
13. Kaplenko H. V., Kulish I. M., Stasyshyn A. V., Burak V. Ya., Synchuk S. M. Innovative Nature of Social Entrepreneurship at the Present Stage. *Economic Studies journal*. 2022. Vol. 31(5). Pp. 33-45. URL: https://www.iki.bas.bg/Journals/EconomicStudies/2022/2022-5/03_Inna-Kulish.pdf
14. Norman W., MacDonald C. Getting to the bottom of «triple bottom line». *Business Ethics Quarterly*. 2004. Vol. 14(2). Pp. 243-262. DOI: <https://doi.org/10.5840/beq200414211>
15. Waste recycling in Europe. *European Environment Agency*: Website. 2024. URL: <https://www.eea.europa.eu>
16. *Business Models for the Circular Economy: Opportunities and Challenges for Policy*. OECD Publishing, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1787/g2g9dd62-en>
17. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
18. Kirchherr J., Reike D., Hekkert M. Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*. 2017. Vol. 127. Pp. 221-232. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
19. Schlosberg D. Theorising Environmental Justice: The Expanding Sphere of a Discourse. *Environmental Politics*. 2013. Vol. 22(1). Pp. 37-55. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.755387>
20. Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив. *Законодавство України*: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text
21. Куліш І. М., Капленко Г. В. Особливості поводження з медичними відходами. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*: зб. наук. пр. 2022. Вип. 1(153). С. 24-31. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-1-4>
22. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text>
23. Kaza S., Yao L. C., Bhada-Tata P., Van Woerden F. *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. World Bank, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1329-0>
24. Plastic pollution is growing relentlessly as waste management and recycling fall short, says OECD. *OECD*: Website. 22.02.2022. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2022/02/plastic-pollution-is-growing-relentlessly-as-waste-management-and-recycling-fall-short.html>
25. Plastic Leakage in 2019. *OECD Data Explorer*: Website. 2019. URL: <https://surl.li/xjxohh>
26. Куліш І. Поводження з відходами упаковки у ЄС: досвід для України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*: матеріали XIX наук. практ. конф. 16 червня 2022 р. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. С. 40-42. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf
27. *Zero Waste International Alliance*: Website. 2024. URL: <https://zwia.org>
28. *More in common. The global state of social enterprises*. 2022. 41 p. URL: <https://surl.li/jedxfr>
29. Veblen T. *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions*. New York: MacMillan, 1899. URL: https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/Veblen_1291_EBk_v6.0.pdf
30. About Repair Café. *Repair Café*: Website. 2025. URL: <https://web.archive.org/web/20160317165855/http://repaircafe.org/en/about>
31. Murray A., Skene K., Haynes K. The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*. 2017. Vol. 140(3). Pp. 369-380. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2693-2>
32. Wilson D. C., Velis C., Cheeseman C. Role of informal sector recycling in waste management in developing countries. *Habitat International*. 2006. Vol. 30(4). Pp. 797-808. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2005.09.005>

33. Gutberlet J. More inclusive and cleaner cities with waste management co-production: Insights from participatory epistemologies and methods. *Habitat International*. 2015. Vol. 46. Pp. 234-243. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.10.004>

34. Popovych V., Petrushka I., Stepova K., Korol K., Popovych N. Solid Waste Management as Part of Sustainable Development of Lviv (Ukraine). *Ecological Engineering & Environmental Technology*. 2021. Vol. 22(5). Pp. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.12912/27197050/139785>

References

1. *Circular economy action plan* (2020). Brussels. Retrieved from https://docs.wbcsd.org/2020/11/WBCSD_Circular_Economy_Action_Plan_2020%E2%80%93Summary_for_business.pdf

2. Pro zatverdzhennya Natsional'noho planu upravlinnya vidkhodamy do 2033 roku ta vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist', deyakikh aktiv [On approval of the National Waste Management Plan until 2033 and recognition of certain acts as invalid] (2024). Order of the: Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2024, Dec 27, 1353-r. *Government portal*: Website. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-upravlinnia-vidkhodamy-do-2033-roku-ta-vyznannia-takymy-shcho-vtratyly-chynnist-deiakikh-aktiv-i271224-1353> [in Ukrainian].

3. Bocken, N. M. P., Short, S. W., Rana, P., & Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production*, 65, 42-56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.039>

4. Braziliy, N., Krot, Yu., & Pasternak, Ya. (2024). Systema zabezpechennya sotsial'noho obliku pidpryemstv [The system of providing the social accounting of enterprises]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of economy*, 2(49), 123-128. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-19> [in Ukrainian].

5. Savchenko, M. V., & Lozinsky, A. V. (2024). Vplyv hlobal'nykh ekonomichnykh kryz na stratehiyi rozvytku tsyrkulyarno-oriyentovanoji ekonomiky [Impact of global economic crises on circular economy development strategies]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 1(271), 33-43. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-271-33-43> [in Ukrainian].

6. Voytsitska, K. M., Kusik, N. B., & Revenko, A. Ye. (2024). Tsyrukulyarna ta sherynhova ekonomika: sutnist' ta perspektyvy vprovadzhennya na terytoriyakh Ukrainy v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny ta v period pislyavoyennoho vidnovlennya [Circular and sharing economy: essence and prospects of implementation in the territories of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war and in the period of post-war recovery]. *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya – Economics, management and administration*, 4(110), 116-124. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-4\(110\)-116-124](https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-116-124) [in Ukrainian].

7. Pshybel'sky, V. V. (2025). *Rozvytok zelenoyi ekonomiky na zasadakh sotsial'noyi vidpovidal'nosti [Development of a green economy based on social responsibility]*. Ph.D. Dissertation, Lutsk, Ukraine. [in Ukrainian].

8. Pshybel'sky, V. (2025). Formuvannya zelenoyi ekonomiky na zasadakh sotsial'noyi vidpovidal'nosti v Ukraini: suchasnyy stan ta determinanty vplyvu [Formation of a green economy based on social responsibility in Ukraine: current status and determinants of impact]. In *Topical issues of economics, finance, accounting and law in modern conditions: proceedings of conference* (pp. 25-27). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH. Retrieved from <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/27352/1/65234.pdf> [in Ukrainian].

9. Pshybel'sky, V. V. (2025). Zelena ekonomika na zasadakh sotsial'noyi vidpovidal'nosti: eksternaliyi ta determinanty rozvytku [Green economy based on social responsibility: externalities and determinants of development]. *Ahrosvit – Agroworld*, 4, 175-180. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.4.175> [in Ukrainian].

10. Chioatto, E., & Sospiro, P. (2023). Transition from waste management to circular economy: the European Union roadmap. *Environment, Development and Sustainability*, 25, 249-276. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-021-02050-3>

11. Pro upravlinnya vidkhodamy [About waste management] (2022). Law of Ukraine, adopted on 2022, Jun 20, 2320-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> [in Ukrainian].

12. Elkington, J. (1998). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Oxford: Capstone Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1002/tqem.3310080106>

13. Kaplenko, H. V., Kulish, I. M., Stasyshyn, A. V., Burak, V. Ya., & Synchuk, S. M. (2022). Innovative Nature of Social Entrepreneurship at the Present Stage. *Economic Studies journal*, 31(5), 33-45. Retrieved from https://www.iki.bas.bg/Journals/EconomicStudies/2022/2022-5/03_Inna-Kulish.pdf

14. Norman, W., MacDonald, C. (2004). Getting to the bottom of «triple bottom line». *Business Ethics Quarterly*, 14(2), 243-262. DOI: <https://doi.org/10.5840/beq200414211>

15. Waste recycling in Europe (2024). *European Environment Agency*: Website. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu>

16. *Business Models for the Circular Economy: Opportunities and Challenges for Policy* (2019). OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/g2g9dd62-en>

17. Pro skhvalennya Natsional'noyi stratehiyi upravlinnya vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku [On the approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030] (2017). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2017, Nov 08, 820-r. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

18. Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221-232. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
19. Schlosberg, D. (2013). Theorising Environmental Justice: The Expanding Sphere of a Discourse. *Environmental Politics*, 22(1), 37-55. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.755387>
20. Dyrektyva Yevropeys'koho Parlamentu i Rady 2008/98/YES vid 19 lystopada 2008 roku pro vidkhody ta pro skasuvannya deyakykh dyrektyv [Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives]. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text [in Ukrainian].
21. Kulish, I. M., & Kaplenko, H. V. (2022). Osoblyvosti povodzhennya z medychnymi vidkhodamy [Features of medical waste management]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 153(1) (pp. 24-31). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-1-4> [in Ukrainian].
22. Pro ratyfikatsiyu Paryz'koyi uhody [On the ratification of the Paris Agreement] (2016). Law of Ukraine, adopted on 2016, Jul 14, 1469-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text> [in Ukrainian].
23. Kaza, S., Yao, L. C., Bhada-Tata, P., & Van Woerden, F. (2018). *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1329-0>
24. Plastic pollution is growing relentlessly as waste management and recycling fall short, says OECD (2022, Feb 22). *OECD*: Website. Retrieved from <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2022/02/plastic-pollution-is-growing-relentlessly-as-waste-management-and-recycling-fall-short.html>
25. Plastic Leakage in 2019 (2019). *OECD Data Explorer*: Website. Retrieved from <https://surl.li/xjxanh>
26. Kulish, I. (2022). Povodzhennya z vidkhodamy upakuvannya u YeS: dosvid dlya Ukrainy [Packaging waste management in the EU: experience for Ukraine] (2022). In *Aktual'ni problemy yevropeys'koyi ta yevroatlantychnoyi intebratsiyi Ukrainy [Current problems of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine]*: Proceedings of the 19th scientific-practical conference, 2022, Jun 16 (pp. 40-42). Dnipro: NTU «Dnipro Polytechnic». Retrieved from https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf [in Ukrainian].
27. *Zero Waste International Alliance*: Website (2024). Retrieved from <https://zwia.org>
28. *More in common. The global state of social enterprises* (2022). Retrieved from <https://surl.lu/ghoymg>
29. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions*. New York: MacMillan. Retrieved from https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1657/Veblen_1291_EBk_v6.0.p
30. About Repair Café (2025). *Repair Café*: Website. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20160317165855/http://repaircafe.org/en/about>
31. Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369-380. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2693-2>
32. Wilson, D. C., Velis, C., & Cheeseman, C. (2006). Role of informal sector recycling in waste management in developing countries. *Habitat International*, 30(4), 797-808. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2005.09.005>
33. Gutberlet, J. (2015). More inclusive and cleaner cities with waste management co-production: Insights from participatory epistemologies and methods. *Habitat International*, 46, 234-243. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.10.004>
34. Popovych, V., Petrushka, I., Stepova K., Korol, K., & Popovych, N. (2021). Solid Waste Management as Part of Sustainable Development of Lviv (Ukraine). *Ecological Engineering & Environmental Technology*, 22(5), 12-17. DOI: <https://doi.org/10.12912/27197050/139785>

Статтю підготовлено в межах виконання НДР «Комплексне наукове дослідження модернізації інноваційної екосистеми розвитку регіонів та громад» (державний реєстраційний номер НДР 0125U003490).

Надійшло 27.09.2025 р.